

GRACJAN CIMEK

Gdynia

ORCID 0000-0002-2139-3953

SZANGHAJSKA ORGANIZACJA WSPÓLPRACY W KSZTAŁTOWANIU PROCESÓW REGIONALNYCH I GLOBALNYCH

WPROWADZENIE

W systemie międzynarodowym pojawiły się jakościowe zmiany. Erozji poprzedniego ładu od 2010 r. towarzyszy kształtowanie się świata wielobiegunowego¹. Przekształcenia w światowej polityce symbolizują daty: 8 grudnia 1991 r. w Puszczy Białowieskiej podpisano akt przerywający kończący Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, a już następnego dnia w Maastricht liderzy dwunastu państw Europy Zachodniej uzgodnili Traktat o Unii Europejskiej. Politycznej dezintegracji przestrzeni eurazjatyckiej towarzyszyła integracja europejska. Obecnie można zaobserwować odwrócony trend: 23 czerwca 2016 r. większość brytyjskich wyborców opowiedziało się za opuszczeniem przez Wielką Brytanię struktur UE, gdy w tym samym czasie w Taszkencie podpisano memorandum o przystąpieniu Indii i Pakistanu do Szanghajskiej Organizacji Współpracy, która w wyniku tej ekspansji będzie obejmowała prawie połowę ludności świata.

Jak każda zmiana jakościowa, także obecna oznacza natężenie rywalizacji i sprzeczności. Istotę współczesnej rywalizacji geopolitycznej można opisać poprzez zastosowanie podziału na świat euroatlantycki i eurazjatycki. Ten pierwszy charakteryzuje kategoria Zachód², a niekiedy mniej trafna Północ³. Centrum geopolityki euroatlantyckiej stanowią obecnie państwa G-7 z hegemoniczną rolą USA; natomiast gospodarczym centrum przestrzeni eurazjatyckiej są leżące w Azji Wschodniej, Chiny (ChRL), a militarnie Rosja leżąca na tzw. *heartlandzie*; ważną pozycję zajmują też Indie. W tym kontekście różne procesy i zjawiska regionalne ujawniają swoje znaczenia globalne. Celem artykułu jest ukazanie funkcjonowania Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW) w sytuacji pierwszego rozszerzenia jej składu o dwóch nowych członków, którymi są Indie i Pakistan.

---

¹ Z. Brzeziński, *Strategiczna wizja. Ameryka a kryzys globalnej potęgi*, Kraków 2013, s. 39-40.

² Martin W. Lewis i Kären E. Wigen przedstawili siedem, niekiedy sprzecznych sposobów, które odnoszą się do określenia Zachodu. M. W. Solarz *Północ-Południe. Krytyczna analiza podziału świata na kraje wysoko i słabo rozwinięte*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 96-101.

³ A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 176.

NURTY BADANIA SOW

Ostatnie lata obfitują w publikacje dotyczące SOW, które dzielą się na dwa zasadnicze nurty. Pierwszy z nich można określić jako optymistyczny, gdyż podkreśla konstruktywny i długofalowy cel funkcjonowania SOW. W badaniach przeprowadzonych w 2010 r. sformułowałem tezę o zasadniczej roli Chin i Rosji w rozwoju tej organizacji, która stała się instrumentem przeciwdziałania hegemonii USA, a jednocześnie wyzwaniem dla UE⁴. Podobna argumentacja pojawia się w innych opracowaniach. Podkreśla się: istotny wkład w kreowanie ładu i układu sił na arenie międzynarodowej⁵; aspiracje do uczestnictwa ze strony nowych państw⁶; rozwój świata wielobiegunowego⁷; rozwój współpracy kulturowo odrębnych społeczeństw i budowę instytucji o charakterze demokratycznym na przestrzeni, w której funkcjonował do niedawna ustrój radziecki⁸; przeciwdziałanie amerykańskiej geopolityce hegemonicznej⁹, a także nową jakością organizacji, której sednem jest promocja odmiennej od zachodniej koncepcji rozwoju prowadząca do odrzucenia relacji zależności¹⁰.

Drugi nurt badań można nazwać pesymistycznym. Ten punkt widzenia, często obarczony europocentryzmem, podkreśla efemeryczność SOW. Wskazuje się sprzeczność interesów Chin i Rosji w perspektywie długookresowej. Zgodnie z teoriami realizmu Chiną identyfikuje się jako podmiot kierujący się zasadą zero-jedynkową. Zapotrzebowanie na surowce, problemy demograficzne czy problemy z wodą pitną, mają doprowadzić tę nową potęgę do odebrania surowców rosyjskich poprzez ekspansję na Syberię. Zatem organizacje oparte na relacji Pekin-Moskwa: Szanghajska Organizacja Współpracy i BRICS stanowią tylko sojusz taktyczny, dążący do policentryzacji świata, ale następstwem końca hegemonii USA będzie ekspansja Państwa Środka¹¹. Jean-Pierre Cabestan zauważa, że Rosja dąży do ograniczenia wpływów

⁴ G. Cimek, *Bezpieczeństwo Polski i Unii Europejskiej wobec wzrostu znaczenia Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, w: *Unia Europejska a bezpieczeństwo Polski*, M. Malinowski, S. Musiał (red.), Gdańsk 2011, s. 87-107.

⁵ A. Perkowska, *Szanghajska Organizacja Współpracy – geopolityka*, „Economy and Management”, 3/2010, s. 72.

⁶ P. Trzaskowski, *Instytucjonalizacja Współpracy w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, w: B. Bojarczyk, A. Ziętek (red.), *Region Azji Centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych*, Lublin 2008, s. 233.

⁷ R. Jakimowicz, *Szanghajska Organizacja Współpracy – wymiar gospodarczy*, w: M. Pietrasiak i M. Stańczyk (red.), *Problemy społeczno-gospodarcze Syberii*, Łódź 2011, s. 37.

⁸ M. Sikora-Gaca, *Szanghajska Organizacja Współpracy i jej wpływ na kształtowanie globalnego zarządzania*, w: *Instytucje międzynarodowe w dobie globalnego zarządzania*, M. Rewizorski (red.), Warszawa 2015, s. 211-213.

⁹ K. Surdyk, *Konflikt ukraiński w rozgrywkach geopolitycznych*, Warszawa 2017, s. 171-172.

¹⁰ R. Zięba, *Współczesne wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, nr 3 (t. 52) 2016, s. 26.

¹¹ *Postawić na Chiny- z dr. Leszkiem Sykuliszkiem rozmawia Tomasz Cukiernik*, „Opcja na prawo”, nr 4149(2017), s. 45.

Chin w Azji Środkowej, a także kreacji wizerunku lidera, przy braku realnego poparcia dla rozwoju SOW¹². Podobnie instrumentalną rolę przyznawał jej Pavel Baev¹³. Przewidywano, że narzędziem przeciwdziałania potędze Chin będzie wzrost cen energii, a zdominowana przez Rosję Unia Eurazjatycka stanie się antytezą SOW¹⁴; wskazywano na brak ambicji tej organizacji, której rola miała się zmniejszać od początku drugiej dekady XXI¹⁵; sugerowano, że stanowi zaledwie platformę dialogu politycznego, która nie realizuje wspólnych strategicznych celów¹⁶.

Wskazane dylematy interpretacyjne wskazują na potrzebę dalszych badań nad SOW, tym bardziej że zmienia się kontekst globalny i natężają antagonizmy pomiędzy mocarstwami. Wreszcie elementem skłaniającym do refleksji jest poszerzenie organizacji o dwa państwa posiadające broń nuklearną: Indie i Pakistan. Można przypuszczać, że SOW wpisuje się w dążenie podmiotów funkcjonujących w przestrzeni eurazjatyckiej do stworzenia świata wielobiegunowego. Przesłanką tej hipotezy jest przejście od „walki z” do „walki o”, którą symbolizują dwa dokumenty spajające czasowo okres objęty analizą. W pierwszym, przyjętym w 2001 r., „walkę z” charakteryzuje jego tytuł: „Szanghajska konwencja o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem”, wpisujący się w kod geopolityczny „wojny z terroryzmem” będący przejawem hegemonicznej pozycji USA. Ostatni dokument, który świadczy o jakościowej zmianie, to deklaracja podpisana po zakończeniu osiemnastego szczytu SOW w 2018 r. w chińskim Qingdao. W nim scharakteryzowano „walkę o” jako „stworzenie bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego porządku międzynarodowego opartego na równym, wspólnym, niepodzielnym, kompleksowym i zrównoważonym bezpieczeństwie, zapewnieniu realizacji interesów wszystkich państw i każdego z osobna, w zgodzie z normami i zasadami prawa międzynarodowego” opisując kontekst międzynarodowy jako „czas wielkich zmian i poważnej rekonfiguracji, gdy geopolityczny pejzaż staje się różnorodnym i wielobiegunowym”¹⁷. Globalny kontekst określa więc charakter przemian wewnętrznych organizacji¹⁸.

---

¹² J. Cabestan, *The Shanghai Cooperation Organization, Central Asia, and the Great Powers, an Introduction One Bed, Different Dreams?* “Asian Survey”, nr 53(3), June 2013, s. 423-435.

¹³ P. Baev, *Assessing Russia's Cards: Three Petty Games in Central Asia*, „Cambridge Review of International Affairs” 17-2, July 2004, s. 279.

¹⁴ J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja. O wojnie*, Warszawa 2016, s. 372.

¹⁵ M. Lubina, *Niedźwiedź w cieniu smoka. Rosja – Chiny 1991-2004*, Kraków 2014, s. 441.

¹⁶ A. Jarosiewicz, K. Strachota, *Chiny a Azja Centralna Dorobek dwudziestolecia*, „Prace OSW”, nr 45, Warszawa, Październik 2013, s. 22.

¹⁷ Циндаоская декларация Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества, <http://rus.sectsc.org/documents/>, s.1. (data wejścia na stronę 5.08.2018).

¹⁸ W artykule przyjmuję perspektywę geopolityki realizmu krytycznego, której przedmiotem jest funkcjonowanie ośrodków siły, interakcje pomiędzy nimi oraz jej efekty obejmujące procesy dotyczące przestrzeni globalnej, regionalnej i lokalnej. Rozważania są prowadzone z punktu widzenia rozwoju relacji zysk – zysk w stosunkach międzynarodowych. G. Cimek, *Podstawowe problemy geopolityki i globalizacji*, Gdańsk 2017, s. 17-48.

GENEZA SOW

Historia SOW obejmuje kilka etapów współpracy. Pierwszą przyczyną wzrostu wzajemnego zainteresowania była kwestia demarkacji i delimitacji granic pomiędzy Chinami a republikami poradzieckimi. Stanowiły one kontynuację rozmów zainicjowanych jeszcze ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1987 r. Lata 1996-2001 r. cechował wzrost wzajemnego zaufania. Powstanie SOW było reakcją dwóch regionalnych mocarstw na pustkę geostrategiczną, która pojawiła się w regionie Azji Centralnej. Według niektórych opracowań inicjatorem powstania nowej organizacji był rosyjski prezydent Władimir Putin¹⁹, a według innych jest ona jedynym ugrupowaniem regionalnym zaprojektowanym przez Chiny. O jej wadze świadczy chińskie miasto w nazwie, sekretariat w Pekinie oraz ideologia „szanghajskiego ducha” służącego realizacji „konsensusu pekińskiego” w Azji Środkowej. Stanowi więc narzędzie realizacji chińskich interesów w Azji Środkowej, a nawet w skali światowej²⁰. Promowanie wartości w polityce zagranicznej jest jednym z trzech źródeł chińskiej miękkiej siły²¹.

SOW została sformalizowana jako międzyrządowa organizacja międzynarodowa 15 czerwca 2001 r. w Szanghaju w ChRL, który jest jej główną siedzibą. Jej członkami-założycielami oprócz ChRL były: Republika Kazachstanu, Republika Kirgizji, Federacja Rosyjska, Republika Tadżykistanu, Republika Uzbekistanu. W latach 2001-2004 nastąpiło pogłębienie współpracy, zwłaszcza w dziedzinie przeciwdziałania terroryzmowi, ekstremizmowi i separatyzmowi²². Od 2004 r. trwa poszerzenie współpracy o tematykę militarną, gospodarczą i polityczną²³. W grudniu 2004 r. organizacja uzyskała oficjalny status obserwatora w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ. Współpracuje także z Organizacją Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ)²⁴, Eurazjatycką Wspólnotą Gospodarczą, Stowarzyszeniem Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) oraz Komisją Gospodarczą i Społeczną ONZ do spraw Azji i Pacyfiku.

---

¹⁹ M.N. Katz., *Russia and the Shanghai Cooperation Organization: Moscow's Lonely Road from Bishkek to Dushanbe*, „Slavic Research Center”, za: R. Jakimowicz, *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Tom III, Polityka Federacji Rosyjskiej wobec regionu Azji i Pacyfiku, Azji Centralnej i Arktyki*, Kraków 2015, s. 104.

²⁰ Z. Huasheng, *China's View of and Expeclations from the Shanghai Cooperation Organization*, „Asian Survey”, Vol. 53, No. 3 (2013), s. 436.

²¹ A. Serikkaliyeva, *Does China Seek the Geopolitical Agenda of the SCO?* 14.06.2017, <http://eurasian-research.org/en/research/comments/international-relations/does-china-seek-geopolitical-agenda-sco> (data wejścia na stronę 12.07.2017)

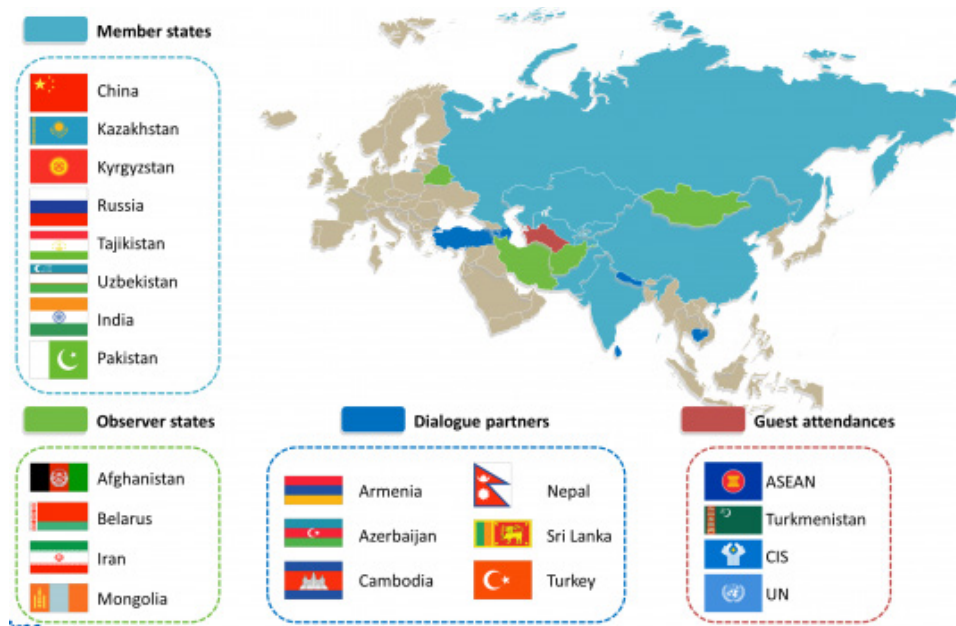
²² *The Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism*, <http://www.sectsc.org/EN/show.asp?id=68>, (data wejścia na stronę 5.02.2010).

²³ *The Shanghai Cooperation Organization, Towards a Full – Grown Security Alliance?* M. de Hass (red.), Clingendael, November 2007, s. 7-8.

²⁴ M. Sadłowski, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Prawno-instytucjonalne aspekty funkcjonowania*, Toruń 2017, s. 22.

Organizacja ma dwa stałe organy: Sekretariat z siedzibą w Pekinie oraz Komitet Wykonawczy Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej (*RATS*) z siedzibą w Taszkencie. Sekretarz Generalny SOW i dyrektor Komitetu Wykonawczego SOW *RATS* są mianowani przez Radę Szefów Państw na okres trzech lat. Raszid Alimow (Tadżykistan) i Jewgienij Sysojejew (Rosja) zajmowali te pozycje odpowiednio od 1 stycznia 2016 r.²⁵

Do podstawowych celów organizacji należy umocnienie wzajemnego zaufania i dobrych stosunków sąsiedzkich między państwami członkowskimi; wzajemna pomoc w efektywnej współpracy politycznej, naukowo-technicznej i kulturalnej, a także w sferze edukacji, energetyki, transportu, turystyki, obrony środowiska naturalnego i innych; wspólne zabezpieczenie i podtrzymanie pokoju, bezpieczeństwa i stabilności w regionie; dążenie do stworzenia demokratycznego, sprawiedliwego i racjonalnego nowego porządku międzynarodowego, zarówno politycznego, jak i ekonomicznego. Obecny Sekretarz Generalny Rashid Alimov wskazuje, że cechą implementowanego modelu partnerstwa jest jego przejrzystość i fakt, że zgodnie Kartą SOW nie jest skierowane przeciwko innym państwom lub organizacjom międzynarodowym; wyklucza także myślenie blokowe, zideologizowane lub konfrontacyjne w rozwiązywaniu ważnych problemów międzynarodowych i regionalnych²⁶.

Szanghajska Organizacja Współpracy 2018 – członkowie, obserwatorzy i partnerzy w dialogu https://yourfreetemplates.com/wp-content/uploads/2018/05/Shanghai_Cooperation_Organisation_Membership-534x462.png

²⁵ http://eng.sectsc.org/about_sco/ (data wejścia na stronę 5.04.2018).

²⁶ <http://eng.sectsc.org/news/20170906/325478.html> (data wejścia na stronę 12.04.2018).

Na początku 2018 r. do SOW należało osiem państw: Republika Indii, Republika Kazachstanu, Chińska Republika Ludowa, Republika Kirgiska, Islamska Republika Pakistanu, Federacja Rosyjska, Republika Tadżykistanu i Republika Uzbekistanu. Ponadto cztery państwa to obserwatorzy: Islamska Republika Afganistanu, Republika Białorusi, Islamska Republika Iranu i Republika Mongolska. Kształt ugrupowania uzupełnia sześciu tzw. „partnerów w dialogu”: Republika Azerbejdżanu, Republika Armenii, Królestwo Kambodży, Federalna Republika Demokratyczna Nepalu, Republika Turcji i Demokratyczno-Socjalistyczna Republika Sri Lanki²⁷. Formalną strukturę wypełnia więc różnorodność kultur, cywilizacji, historii i systemów politycznych, od wielu najstarszych tradycji świata do niektórych nowszych narodów, od dwóch najgęściej zaludnionych państw do Kirgistanu z nieco ponad pięcioma milionami obywateli i strukturami politycznymi od świeckich do religijnych i wielopartyjnych, po jednopartyjne. Skład członków i obserwatorów, z wyłączeniem Mongolii, jest również bogatym gobelinem pluralizmu i różnorodności etnicznej, narodowej, językowej i wyznaniowej.

REGIONALNY KONTEKST GLOBALNEJ RYWALIZACJI

Azja Centralna nie pierwszy raz w historii jest przestrzenią rywalizacji wielkich mocarstw. W XIX w. odbywała się tam „Wielka Gra” toczona pomiędzy Imperium Rosyjskim i imperium brytyjskim, z imperialnymi Chinami w tle. Od lat 30. XIX w. Brytyjczycy dążyli do podporządkowania Afganistanu, a trzy dekady później Rosja rozpoczęła swoją dwudziestoletnią ekspansję. Przedmiotem rywalizacji były połączenia komunikacyjne i możliwości budowy linii kolejowych. Rosjanie budowali kolej na zdobytym obszarze środkowoazjatyckim, podczas gdy Brytyjczycy przez Indie do granicy z Afganistanem. Oba imperia znalazły w przeciwniku granicę swojego podboju i pojawił się antagonizm. Efektem rywalizacji był podział stref wpływów gwarantowany układem wytyczającym granicę pomiędzy Rosją i Afganistanem z 1885 r. W efekcie ekspansji brytyjskiej Chiny straciły swoją potęgę i stały się półkolonialnym obszarem zależnym od imperium²⁸.

Ponad sto lat później można mówić o natężeniu „nowej wielkiej gry” w regionie Azji Centralnej. W XXI w. w rywalizacji biorą udział przede wszystkim Stany Zjednoczone, ChRL, Rosja, a także Iran, Turcja, Indie i Pakistan. Z tego względu kontekst regionalny ujawnia więc globalne wymiary. Chodzi także o przekształcenia w porządku międzynarodowym, czemu służy dążenie do zdobycia dostępu do rozmieszczonych w regionie złóż surowców, szczególnie energetycznych, uzyskanie kontroli

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ B. Karoń, „Nowa Wielka Gra” o przyszłość Azji Centralnej, „Wschodnioznawstwo 1, 2007, s. 387-388. <http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2007-t1/Wschodnioznawstwo-r2007-t1-s383-409/Wschodnioznawstwo-r2007-t1-s383-409.pdf> C:\Users\Roma\AppData\Documents and Settings\Asus\Pulpit\nowe artykuły\Szanghajska Organizacja Współpracy\Gra o Azję Centralną 2007 Wschodnioznawstwo-r2007-t1-s383-409.pdf (data wejścia na stronę 27.04.2018).

nad szlakami komunikacyjnymi, stworzenie nowych szlaków transportowych oraz rozmieszczenie własnych baz wojskowych. Region ten traktowany jest jako jedna przestrzeń geopolityczna, która sąsiaduje z Federacją Rosyjską na północy, z Islamską Republiką Afganistanu, Islamską Republiką Iranu na południu oraz Chińską Republiką Ludową na wschodzie. Jego geograficznymi granicami są: Morze Kaspijskie na zachodzie, północna granica stepu i tajgi na terytorium Kazachstanu, góry Ałtaj i Tien-Szan na wschodzie, Pamir, rzeka Pandż i góry Köpetdag na południu²⁹

Na początku XXI w. SOW była formą odpowiedzi na aktywność USA w regionie Azji Centralnej uznanej za element globalnej, imperialnej polityki, na którą składały się doktryna uderzenia prewencyjnego (nuklearnego) i doktryna interwencji w obronie praw człowieka³⁰. W percepcji Chin i Rosji, Stany Zjednoczone i ich sojusznicy z *NATO* rozpoczęli trzy niesprowokowane wojny w ciągu czterech lat: w Jugosławii w 1999 r., Afganistanie w 2001 r. oraz w Iraku w 2003 r., a także prowadzili konflikty zbrojne i konflikty *proxy* (zastępcze) oraz kampanie subwersyjne w Kolumbii, Macedonii, Wybrzeżu Kości Słoniowej, Jemenie, Filipinach, Liberii i wielu innych miejscach. To nastawienie stało się wyraźne zwłaszcza po tzw. Rewolucji Tulipanów w Kirgistanie w marcu 2005 r. i nieudanej próbie zmiany reżimu w Uzbekistanie w maju tego roku, na miesiąc przed szczytem SOW. Powstanie w Kirgistanie i obalenie prezydenta Askara Akajewa były czwartym z serii wspieranych przez Zachód „kolorowych rewolucji“ po wydarzeniach w Jugosławii w 2000 r., Gruzji w 2003 r. i na Ukrainie w grudniu 2004 r. Domino nabierało szybkości, aż pojawiło się na granicy chińskiej i rosyjskiej, w samym sercu aktywności SOW³¹.

Nowy etap rozwoju rozpoczęło wspólne oświadczenie o potrzebie zmiany ładu międzynarodowego w XXI w., które Chiny i Rosja wydały 1 lipca 2005 r. wprost przeciwstawiając się celom USA w Azji Centralnej. Już 5 lipca na szczycie wezwano do przedstawienia harmonogramu wycofywania wojsk amerykańskich z Azji Środkowej w USA. Rząd Uzbekistanu zwrócił się 29 lipca 2005 r. do Stanów Zjednoczonych o wycofanie wojsk z kraju w ciągu sześciu miesięcy³². Kirgistan podążył za tym przykładem w 2014 r., zrywając USA do zamknięcia tam także bazy lotniczej w Manas. Wraz z odrzuceniem w 2005 r. wniosku USA, aby zostać obserwatorem SOW i jednocześnie przyjęciem Iranu w charakterze obserwatora, orientacja geopolityczna grupy stała się czytelna: zastąpić świat jednobiegunowy światem wielobiegunowym³³. SOW

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ J. Kiwerska, *Ewolucja przywództwa Stanów Zjednoczonych po zimnej wojnie*, „Przegląd Zachodni”, 2016, nr 4, s. 60-61.

³¹ R. Rozoff, *The Shanghai Cooperation Organization: Prospects For A Multipolar World*, „Global research”, May 22, 2009. <https://www.globalresearch.ca/the-shanghai-cooperation-organization-prospects-for-a-multipolar-world/13707> (data wejścia na stronę 29.05.2018).

³² *Cooperation and Competition: China, Russia and U.S. in Central Asia, 1991–2007*, Zheng Yu (ed.), Beijing 2007, s. 416.

³³ F. W. Stakelbeck Jr., *A New Bloc Emerges?*, „The American Thinker”, August 5, 2005, at http://www.americanthinker.com/articles.php?article_id=4703, July 26, 2006, (data wejścia na stronę 7.02.2018).

poparła traktat rozbrojeniowy ABM (z 1972 r.), a przeciwstawiła się w 2001 r. amerykańskiemu programowi *NMD* (Narodowej Obrony Przeciwrakietowej). Ponadto, bez konsultacji z innymi podmiotami państwowymi, ogłosiła obszar Azji Centralnej Strefą Bezatomową³⁴.

Reakcją USA na wskazaną zmianę było przewartościowanie roli SOW; odrzucono lekceważącą narrację na temat „klubu dyskusyjnego”, by podjąć działania osłabiające³⁵. Po pierwsze, uruchomiono plan integracji gospodarczej w Azji Środkowej i Południowej, mający na celu rozwój elektroenergetyki i rozbudowę infrastruktury, promowanie stosunków gospodarczych i handlowych między krajami Azji Centralnej i Południowej. Strategia integracji Azji Południowej i Środkowej z USA objęła zbiegające się inicjatywy współpracy gospodarczej i bezpieczeństwa. Wyrazem tego była nowa narracja określająca członków obserwatorów SOW takich jak Indie, Pakistan, Mongolia i *quasi*-obserwator Afganistan, jako „głównych partnerów” w regionie. Były to kluczowe czynniki, sprzyjające wdrażaniu strategii integracji. Po drugie, Waszyngton nadal umacniał stosunki dwustronne z członkami SOW, takimi jak Kazachstan i Kirgistan, w celu osłabienia ich więzi z organizacją. Po trzecie, rząd Stanów Zjednoczonych zaczął przywiązywać wagę do komunikowania się w kwestiach regionalnych. Podczas wizyty w Chinach w sierpniu 2006 r. amerykański sekretarz stanu Boucher z premedytacją pojechał do Sekretariatu SOW, uzasadniając swoją wizytę potrzebą wymiany poglądów. Wreszcie ostatni element strategii stanowiły naciski USA na *NATO*, OBWE i UE, aby utrzymywały tradycyjne stosunki z krajami Azji Centralnej, a tym samym rywalizowały przeciwko SOW³⁶. Nieskuteczność tych metod spowodowało przyjęcie bardziej koncyliacyjnej postawy. W 2009 r. USA wzięły udział w konferencji dotyczącej Afganistanu, gromadzącej reprezentantów z państw *NATO*, grupy G8, ONZ oraz UE, na której uznano rolę SOW w kształtowaniu bezpieczeństwa azjatyckiego, szczególnie w procesie współdziałania w walce z terroryzmem, handlem narkotykami oraz zorganizowaną przestępczością. Przedstawiciele SOW wyrazili na tym spotkaniu chęć podjęcia współpracy z *NATO* i Stanami Zjednoczonymi w Afganistanie, ale podtrzymali sprzeciw wobec amerykańskiej ekspansji militarnej w Azji Centralnej³⁷. Rok później Sekretarz Stanu Hilary Clinton mówiąc o strukturze bezpieczeństwa w Azji wymieniła SOW obok Forum regionalnego *ASEAN* i *ASEAN-3*. Z kolei UE dostrzegła konieczność dialogu podkreślając jej rolę

---

³⁴ R. Dwivedi, *China's Central Asia Policy in Recent Times*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol 4(4), November 2006, s. 151.

³⁵ Y. Hongxi, *The Evolution of the U.S. Attitude towards the SCO*, w: *The Shanghai Cooperation Organization and Eurasian Geopolitics. New Directions, Perspectives, and Challenges*, M. Fredholm (Ed.), Copenhagen 2013, s. 135-139 <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:876570/FULLTEXT01.pdf> (data wejścia na stronę 12.06.2018).

³⁶ S. Yuqun, *The United States and the Shanghai Cooperation Organization: Cognition, Relationship and Future*, „American Studies”, Vol. 3, 2007.

³⁷ E. Walberg, *Eurasian "Diplomacy: Russia and China confront the U.S. and NATO over Afghanistan*, „Global Research”, 22 April 2009. <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13291>; (data wejścia na stronę 12.02.2018).

w walce z handlem narkotykami³⁸. Ostatecznie amerykańska doktryna „pivotu w kierunku Azji” przyjęta w 2011 r. świadczyła, że dotychczasowe starania osłabiające integrację wewnątrzregionalną nie przynoszą efektów i należy uruchomić strategiczne zasoby.

Dotychczasową działalność, oprócz wielu osiągnięć w dziedzinie współpracy antyterrorystycznej i wojskowej, charakteryzowały także liczne objawy słabości organizacyjnej. SOW była mało przydatna w rozwiązywaniu problemów delimitacji granic i rozgraniczania granic między Kazachstanem i Uzbekistanem, Uzbekistanem i Kirgistanem, Kirgistanem i Tadżykistanem oraz Tadżykistanem i Uzbekistanem. Fizyczne rozgraniczenie granicy kazachsko-uzbeckiej zakończono dopiero pod koniec 2013 r. Sytuacja na granicy Tadżykistanu pozostaje napięta, a granica między Uzbekistanem a Kirgistanem nie została jeszcze w pełni wyznaczona.

Z punktu widzenia Rosji szczególnie niezadawalający był brak poparcia jej działań w konflikcie z Gruzją w sierpniu 2008 r. Żaden z członków organizacji, oprócz samej Rosji, nie uznał Osetii Południowej i Abchazji jako niepodległych państw. Była ona również bezczynna podczas rewolucji „tulipanowej” w Kirgistanie, która doprowadziła do obalenia prezydenta Askara Akajewa i nie interweniowano, aby powstrzymać krwawe zamieszki w południowym Kirgistanie w czerwcu 2010 r. Nie była również gotowa wkroczyć jako gwarant bezpieczeństwa w Afganistanie i sąsiednich obszarach po wycofaniu sił *NATO*. Wreszcie SOW było mało przydatne i nie wsparło Rosji także w ukraińskim kryzysie rozpoczętym niekonstytucyjną zmianą władzy w 2014 r. Żaden z jej członków nie popierał aneksji Krymu przez Rosję. W dwóch ważnych kryzysach geopolitycznych Moskwa pozostała więc osamotniona.

Wbrew wielu ocenom SOW nie stanowi „anty-*NATO*”, gdyż taki binarny podział odpowiadałby porządkowi jałtańskopoczdamskiemu³⁹. W warunkach zimnej wojny *NATO* powstało w wyniku integracji amerykańskich i zachodnioeuropejskich dążeń do zrównoważenia zagrożenia militarnego, wynikającego z globalnych celów geopolitycznych Związku Radzieckiego. Tymczasem SOW powstało po zakończeniu „zimnej wojny” w okresie narastających turbulencji. Chociaż obie organizacje mają pochodzenie polityczno-wojskowe, różnica tkwi w celu ich powstania: dla *NATO* jest to ochrona członków przed zewnętrznym niebezpieczeństwem, podczas gdy celem SOW jest współpraca członków z zamiarem uniknięcia wzajemnego konfliktu; nacisk jest więc postawiony na wymiar wewnętrzny: budowanie zaufania wojskowego i wzajemną redukcję obecności wojskowej w obszarach przygranicznych. Wreszcie w *NATO* wyraźnie dominuje jedno supermocarstwo, podczas, gdy w SOW przeważają trzy mocarstwa. Pierwotne cele nie oznaczają jednak możliwości transformacji organizacji potrzebnej do wypełniania innych funkcji.

---

³⁸ Z. Śliwa, *Kierunki rozwoju Szanghajskej Organizacji Współpracy*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012, s. 129.

³⁹ Według Johna Mearsheimera, Szanghajska Organizacja Współpracy nie była stworzona do konkrowania z *NATO*, a zaprojektowana jedynie po to, aby poradzić sobie z problemami w Azji Środkowej. ‘*Shanghai Cooperation Organization was never designed to compete with NATO*’ – John Mearsheimer, <https://www.rt.com/op-edge/349544-sco-nato-summit-russia/> (data wejścia na stronę 10.07.2018).

Pomimo wielu słabości, których trudno uniknąć w rozwoju każdej organizacji międzynarodowej, udział w SOW daje wszystkim członkom rozmaite korzyści uzależnione od ich potencjału, możliwości oraz siły przywódców. Za ważny moment należy uznać szczyt organizacji w rosyjskim mieście Ufa w 2015 r. Przyjęto wtedy „Strategię rozwoju do roku 2025” stwierdzającą zaistnienie świata wielobiegunowego oraz przesuwanie się centrum cywilizacyjnego na Wschód. W tym ważnym dokumencie postawiono wiel celów i opisano wartości leżące u fundamentów współpracy, składające się na „szanghajskiego ducha”: wzajemne zaufanie, wzajemne korzyści, równość, konsultacje, poszanowanie różnorodności kultur i pragnienia wspólnego rozwoju. Uznano, że państwa członkowskie nie mają planów ustanowienia sojuszu wojskowego lub formalnej organizacji integracji regionalnej z ponadnarodowymi organami zarządzania. Jednocześnie wskazano zdecydowanie na wolę stworzenia strefy pokoju i stabilności w regionie, ułatwiającą współpracę gospodarczą opartą na chińskiej inicjatywie „Jedwabnego Szlaku Ekonomicznego” i rozwój „niepodzielnej przestrzeni bezpieczeństwa” dla państw członkowskich. W słabo zawoalowanym nawiązaniu do międzynarodowego aktywizmu USA państwa członkowskie odrzuciły wszystkie „jednostronne formy nacisku” na suwerenne państwa⁴⁰. Szczyt w Ufie odgrywał tym większe znaczenie, że pierwszy raz połączył spotkania liderów SOW i BRICS. Obie organizacje są dla Chin laboratorium działań multilateralnych.

O tym, że 2015 r. wydaje się momentem jakościowego przyspieszenia świadczy również ważna inicjatywa SOW dotycząca opracowania nowej wersji „Zasad postępowania w zakresie międzynarodowego bezpieczeństwa informacji”, którą w styczniu zaproponowano jako oficjalny dokument ONZ. Dotyczy on opracowania uniwersalnego kodeksu reguł, zasad i standardów odpowiedzialnego zachowania państw w przestrzeni informacyjnej. W kontekście publikacji *Wikileaks* i informacji opublikowanych przez Edwarda Snowdena, SOW wysłał sygnał niezgody na wykorzystywanie cyberprzestrzeni do inwigilacji globalnej przez Stany Zjednoczone, co sprzyjało umocnieniu tożsamości organizacji jako obrońcy państw słabszych przed silnymi i to wymiarze globalnym.

CHINY I „DUCH SZANGHAJSKI” W AKTYWNOŚCI SOW

Powstającą SOW Chiny uznawały za metodę tworzenia nowego porządku euroazjatyckiego poprzez zmniejszenie amerykańskiej potęgi militarnej i ograniczenia amerykańskiej promocji demokracji za granicą. Po 11 września 2001 r., za zgodą zarówno Rosji, jak i rządów krajów Azji Środkowej, Stany Zjednoczone umieściły swoje wojska w Azji Centralnej w celu wsparcia kampanii wojskowej w Afganistanie, co stanowiło zagrożenie także dla pozycji regionalnej Chin. Obecnie SOW staje się

---

⁴⁰ *Стратегия развития Шанхайской организации сотрудничества до 2025 года* <http://scorussia.ru/documents/> (data wejścia na stronę 17.07.2018).

ważnym instrumentem realizacji projektu „Jeden Pas, jeden Szlak”⁴¹, symbolu globalnych dążeń Pekinu.

W opublikowanej w styczniu 2017 r. Białej Księdze ChRL właśnie szczyt w Ufie uznano za moment jakościowej zmiany. Podpisano na nim umowę w sprawie współpracy w zakresie obrony granicznej, a także zatwierdzono m.in. opisaną wcześniej strategię rozwoju do 2025 r. oraz „Program współpracy w zakresie zwalczania terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu na lata 2016-2018”. W tym samym roku przyjęto rezolucję w sprawie przygotowań do utworzenia banku rozwoju SOW i fundacji rozwoju SOW, program współpracy agencji celnych państw członkowskich na lata 2016-2021 oraz protokół ustaleń między Sekretariatem SOW i Sekretariatem Komisji Gospodarczej i Społecznej ONZ dla Azji i Pacyfiku. Od 2015 r. odbywają się spotkania szefów różnych działów, w tym sekretarzy rad bezpieczeństwa, ministrów spraw zagranicznych, ministrów obrony, ministrów gospodarki i handlu, ministrów kultury i szefów agencji reagowania kryzysowego. Spotkania te zwiększyły międzynarodowy wpływ SOW⁴². Pomimo tych optymistycznych stwierdzeń warto zauważyć, że na liście ważnych dla Pekinu mechanizmów w dziedzinie bezpieczeństwa, SOW zajmuje przedostatnie miejsce, a o jej strukturze przeznaczonej do walki z terroryzmem Biała Księga nie wspomina w ogóle. Tymczasem nowy, antyterrorystyczny mechanizm z udziałem Chin, Afganistanu, Pakistanu i Tadżykistanu, który nie obejmuje Rosji i nie jest związany z SOW zajmuje w niej jedną z czołowych pozycji.

Niewątpliwie dzięki mechanizmowi SOW Pekin osiągnął liczne cele. Należy wśród nich podkreślić rozwiązanie problemów granicznych między krajami Azji Środkowej jeszcze w ramach „Szanghajskiej piątki”, których SOW jest gwarantem. Nie mniej istotnym jest uzyskanie wsparcia krajów Azji Środkowej i Rosji w walce z „trzema rodzajami zła” (terroryzmem, separatyzmem, ekstremizmem), które pozwoliło zneutralizować ruch islamski we Wschodnim Turkiestanie (*ETIM*). SOW odegrał kluczową rolę w ustanowieniu nowej struktury bezpieczeństwa regionalnego i gwarantował zachowanie równowagi geopolitycznej w regionie „strategicznego zaplecza”. Nie można także pomijać istotnego aspektu geopolitycznego, gdyż Pekin zapewnił dywersyfikację dla państw poradzieckich regionu stwarzając im możliwości polityki wielowektorowej. Wskazane aspekty pozwoliły zadośćuczynić potrzebie ekspansji gospodarczej, rozwojowi handlu i inwestycji w regionie. Na przykład w Kazachstanie istnieje obecnie ponad 1500 wspólnych chińsko-kazachskich przedsiębiorstw. Ugruntowano także obecność w sektorze ropy i gazu w gospodarkach Azji Środkowej. Na przykład Chiny mają 25% udziału w kazachskiej produkcji ropy i gazu. Pekin stworzył sieć logistyczną dostarczając swoje towary i materiały z Azji Środkowej. Na przykład 80% przepływu przesyłek z Chin

---

⁴¹ Jest to oficjalna nazwa projektu, w języku angielskim „One belt, one road” w skrócie *OBOR*. Z kolei nazwa potoczna projektu nawiązująca do starożytności to „Nowy Jedwabny Szlak”. W artykule używam ich zamiennie.

⁴² *China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, January 2017 2017/01/11, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1429771.shtml (data wejścia na stronę 5.06.2018).

do Europy dziś przechodzi przez terytorium Kazachstanu przez kolej Alashankou-Dostyk⁴³.

Ekspansja gospodarcza stała się jednocześnie źródłem sprzeczności w obrębie organizacji. Z uwagi na ogromne przewagi Pekinu, którego PKB jest większy od pozostałych państw łącznie, wskazana asymetria budziła niepokój. Obroty handlowe między Chinami a państwami członkowskimi wzrosły z 12,15 miliarda USD w 2001 r. do 67,47 miliardów USD w 2015 r., co stanowiło 6,6-krotny wzrost. Według Ministerstwa Handlu Chin chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne (*FDI*) do państw członkowskich SOW wyniosły w 2003 r. 59 mln USD, a w 2015 r. osiągnęły poziom 534 mln USD, a więc wzrosły dziesięciokrotnie. Chiny stały się głównym partnerem handlowym dla wszystkich byłych republik radzieckich (poza Uzbekistanem), a także największym inwestorem w regionie. Obawy państw regionu oraz Rosji o przyszłą dominację gospodarczą Chin spowodowały ich sprzeciw wobec stworzenia Strefy Wolnego Handlu przewidzianej w „Programie wielostronnej współpracy handlowo-gospodarczej do 2020 r.”. Chiny w związku z tymi obawami musiały się zadowolić kilkoma niedużymi strefami handlu⁴⁴.

Wraz z rozszerzeniem składu organizacji Chiny dążą do transformacji SOW w kierunku zwiększenia jej roli geopolitycznej. W tym celu prezydent Xi Jinping przedstawił czteropunktową propozycję rozwoju: po pierwsze, promować wzajemne zaufanie, wzajemne korzyści, równość, konsultacje, szanować różnorodność kulturową i szukać „szanghajskiego ducha” dla wspólnego rozwoju; po drugie, wspólnie chronić regionalne bezpieczeństwo i stabilność; po trzecie, skupić się na rozwoju pragmatycznej współpracy; przekazywać i przenosić „ducha Jedwabnego Szlaku”; dążyć do stworzenia warunków dla międzynarodowego transportu drogowego łączącego Morze Bałtyckie i Ocean Spokojny oraz Azję Środkową z Oceanem Indyjskim i Zatoką Perską; stworzyć Bank Rozwoju SOW; stworzyć warunki dla równowagi pomiędzy podażą i popytem na energię w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego; ustanowić mechanizm współpracy w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego i wzmocnienia współpracy w produkcji rolnej, handlu produktami rolnymi, bezpieczeństwa żywności i innych dziedzin. Wreszcie po czwarte: wzmocnić komunikację między ludźmi oraz wymianę pozarządową, kształtując opinię publiczną i podstawy społeczne dla rozwoju SOW⁴⁵. Chińskie cele są więc wielowymiarowe i długofalowe z ważną rolą SOW w kształtowaniu globalnej transformacji geoeconomicznej i geopolitycznej.

ROSJA – OD STABILIZACJI REGIONU DO REALIZACJI AMBICJI GLOBALNYCH

Polityka zagraniczna Rosji wobec SOW dążyła do realizacji trzech strategicznych celów. Po pierwsze uznanie za dominującą siłę wśród sąsiednich państw. Po drugie rozwoju „strategicznego partnerstwa” z Chinami, który to kierunek był istotny po

⁴³ A. Serikkaliyeva, *op. cit.*

⁴⁴ R. Jakimowicz, *op. cit.*, s. 119.

⁴⁵ A. Serikkaliyeva, *op. cit.*

1990 r. Poglądy Rosji i Chin na temat przyszłości regionalnej były jednak różne. Od połowy 2000 r. Pekin kładł nacisk na współpracę gospodarczą jako główny instrument budowania regionu. Rosja, znacznie słabsza gospodarczo, podkreślała walkę z terroryzmem, bezpieczeństwo polityczne i koordynację wojskową, która stała się trwałym rysem organizacji. Wreszcie Moskwa chciała przywrócić swój status globalnego gracza i być uznana za czołowe centrum władzy na światowej arenie politycznej. W tym przypadku SOW stało się użytecznym sposobem realizacji tych celów⁴⁶.

Wskazane ambicje potwierdziła wysoka pozycja organizacji odnotowana w dokumentach dotyczących bezpieczeństwa narodowego i polityki zagranicznej. W tym pierwszym

„Federacja Rosyjska przywiązuje dużą wagę do wzmacniania potencjału gospodarczego i politycznego Szanghajskej Organizacji Współpracy, stymulowania w ramach tej organizacji działań praktycznych sprzyjających umocnieniu wzajemnego zaufania i partnerstwa w Azji Środkowej, a także rozwoju współdziałania z państwami członkowskimi, obserwatorami i partnerami Organizacji, w tym w formie dialogu i dwustronnej współpracy. Szczególne znaczenie ma praca z krajami wyrażającymi chęć wstąpienia do Organizacji w charakterze jej pełnoprawnych członków”⁴⁷.

Większy nacisk na globalne znaczenie SOW kładzie koncepcja polityki zagranicznej. W tym dokumencie

„Rosja przykładą dużą wagę do zapewnienia stabilnej sterowności rozwoju światowego, co wymaga zbiorowego przewodnictwa wiodących państw świata, które powinno być reprezentacyjne pod względem geograficznym i cywilizacyjnym, a także powinno być realizowane przy pełnym szacunku dla centralnej i koordynacyjnej roli ONZ. W tych celach Rosja zintensyfikuje współpracę z partnerami w ramach „G-20”, BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, RPA), SOW (Szanghajska Organizacja Współpracy), RIC (Rosja, Indie i Chiny), a także w ramach innych struktur i platform dialogu”⁴⁸.

Organizacja stała się jednym z głównych instrumentów globalnej transformacji, zgodnie z kierunkami opisanymi jeszcze w „Doktrynie Primakowa” w 1997 r. Stąd ten wschodni wektor geopolityczny uzyskuje znaczące poparcie wśród środowisk myślących w kategoriach mesjanistyczno-universalnych, które występują w Rosji obok oligarchii prozachodniej i pragmatycznych burokratów wspierających władzę centralną. Przykładem jest były szef sztabu rosyjskich sił zbrojnych i znawca geopolityki, gen. Leonid Iwaszow, który podkreślił, że „w przeciwieństwie do koncepcji Samuela Huntingtona rzekomo nieuniknionego zderzenia cywilizacji, rozwój SOW ukazuje możliwość harmonijnych interakcji między cywilizacjami opartych na wzajemnej pomocy. Kontury sojuszu pięciu cywilizacji spoza Zachodu – rosyjskiej, chińskiej,

---

⁴⁶ I. Facon, *Moscow's Global Foreign and Security Strategy. Does the Shanghai Cooperation Organization Meet Russian Interests?*, „Asian Survey” 53, no. 3 (2013), s. 463.

⁴⁷ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*, 31 grudnia 2015, pkt. 92.

⁴⁸ *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina 30 listopada 2016)*, pkt 25.

muzułmańskiej, hinduskiej i buddyjskiej zaczęły się materializować⁴⁹. Poparcie dla wzmocnienia roli SOW wyraził Siergiej Baburin, kandydat w wyborach prezydenckich 2018 r. startujący z ramienia narodowo-konserwatywnej partii Rosyjski Związek Ogólnonarodowy⁵⁰.

Rosyjskie zaangażowanie w umacnianie SOW niepokoi wciąż licznych zwolenników powrotu do „europejskiego domu”, którzy zbliżenie z Azją uznają za sprzeczne z ekonomicznymi, politycznymi, a nawet cywilizacyjnymi potrzebami państwa. Ich słabnącą pozycję symbolizuje odpowiedź rzecznika Kremla Dmitrija Pieskowa na wezwanie prezydenta Trumpa. Gdy amerykański przywódca podczas szczytu G-7 w czerwcu 2018 r. stwierdził, że Rosja powinna powrócić do grupy (z której była usunięta za zajęcie Krymu w 2014 r.), ten wskazał, że Rosja skupia się obecnie na innych formatach, co w świetle opisanych powyżej oficjalnych dokumentów, wskazuje także na SOW. Nie brak również zdań, że rozszerzenie o Indie i Pakistan w rzeczywistości osłabiło potencjał organizacji⁵¹.

Pomimo chińsko-rosyjskiego zbliżenia niewątpliwie występują obszary napięcia nie tylko w związku z ukrytą konkurencją dwóch mocarstw w Azji Środkowej, ale także z utrzymującą się nierównowagą między politycznymi i gospodarczymi aspektami ich współpracy, potencjałem chińskiej ekspansji demograficznej i gospodarczej na rosyjskim Dalekim Wschodzie, odmową Pekinu uznania Osetii Południowej i Abchazji przez państwa członkowskie SOW. Z kolei Moskwa nie spieszy się z udzieleniem poparcia dla chińskich roszczeń terytorialnych na Morzach Południowochińskim i Wschodniochińskim, prowadzi twarde negocjacje dotyczące cen eksportu gazu ziemnego, a także rozwija stosunki z konkurentami Pekinu – Japonią i Wietnamem, a jednocześnie próbuje wykorzystać Chiny jako dyplomatyczne wsparcie dla swoich inicjatyw na całym świecie.

Próbą przewyżczenia sprzeczności w stosunkach obu mocarstw jest koncepcja „Wielkiej Eurazji”. Narrację „wielkiego partnerstwa eurazjatyckiego” prezydent Władimir Putin rozwijał w trakcie wydarzeń z czerwca 2016 r.: Petersburskiego Międzynarodowego Forum Ekonomicznego, szczytu SOW w Taszkencie i wizyty w Chinach. Idea „wielkiego partnerstwa eurazjatyckiego” jest zarysowana w dokumentach podpisanych w czasie wizyty prezydenta Putina w Chinach (czerwiec 2016 r.). W ramach tej idei planuje się powstanie strefy wolnego handlu poprzez tworzenie sieci dwustronnych i wielostronnych porozumień handlowych pomiędzy Unią Eurazjatycką, Chinami, państwami-członkami SOW i ASEAN oraz UE⁵². Projekt „Wielkiej Eu-

⁴⁹ R. Rozoff, *op. cit.*; M. Lubina, *op. cit.*, s. 446.

⁵⁰ Сергей Бабурин обнародовал свою предвыборную программу кандидата в президенты РФ, www.1rre.ru/70057-sergej-baburin-obnarodoval-svoju-predvybornuyu-programmu-kandidata-v-prezidenty-rf.html (data wejścia na stronę 10.06.2018).

⁵¹ Я. Сюзун, М. Коростиков, *Не понимаю, почему Россия не настаивает на формировании альянса с Китаем*, 17 марта 2017, <http://www.globalaffairs.ru/diplomacy/Ne-ponimayu-pochemu-Rossiya-ne-nastaivaet-na-formirovanii-alyansa-s-Kitaem-18629> (data wejścia na stronę 12.06.2018).

⁵² M. Kaczmarek, W. Rodkiewicz, *Rosyjska Wielka Eurazja wobec chińskiego Nowego Jedwabnego Szlaku: adaptacja zamiast konkurencji*, Komentarz Ośrodka Studiów Wschodnich, nr 219, 21.07.2016, s. 3.

razji” stanowi nową propozycję wobec państw zachodnioeuropejskich, a zwłaszcza potęg kontynentalnych Niemiec, Francji i Włoch, postulując ich udział w chińskim projekcie „Nowego Jedwabnego Szlaku”.

PAŃSTWA AZJI CENTRALNEJ – GEOPOLITYKA SUWERENNOŚCI EFEKTYWNEJ

Całkowicie nowa sytuacja geopolityczna w regionie Azji Centralnej pod koniec XX w. związana była z powstaniem państw będących wcześniej republikami ZSRR: Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu⁵³. Dotychczas te państwa i społeczeństwa funkcjonowały w oparciu o polityczno-terytorialną zasadę naderżności, a więc budowa nowej tożsamości narodowej i instytucjonalizacji politycznej nosiły znamiona eksperymentu. Zarówno ludność tych republik, jak i ich przywódcy nie dążyli do zmiany systemu radzieckiego. Pomimo propagowania mitów o udziale w walce o niepodległość na przełomie lat 80. i 90 XX w., faktycznie pierwszych prezydentów Kazachstanu, Kirgistanu, Uzbekistanu, Tadżykistanu i Turkmenistanu łączył fakt, że sprawowali wcześniej urzędy pierwszych sekretarzy rodzimych partii komunistycznych. W efekcie w państwach Azji Centralnej historia pisana jest na nowo: czasem tylko odkrywana (np. Kazachstan), czasem falsyfikowana (np. Turkmenistan)⁵⁴.

Dla rozwoju współpracy szczególnie trudne okazały się sprzeczności dotyczące delimitacji granic państwowych oraz brak ustalonego statusu Morza Kaspijskiego. W celu ich rozwiązania nie powstał żaden wielostronny, regionalny format, który mógłby zjednoczyć te pięć państw Azji Centralnej; zawsze angażuje się podmiot zewnętrzny. Stąd brytyjski badacz Roy Allison zwrócił uwagę, że regionalizm Azji Centralnej jest „wirtualny”⁵⁵.

Z punktu widzenia efektywnej suwerenności upadek ZSRR przyniósł państwom Azji centralnej nowe możliwości. Transformacja oznaczała więc odejście od mechanizmu opartego na zero-jedynkowej zasadzie dominacja-podporządkowanie na rzecz oparcia na własnej specyfice kulturowo-cywilizacyjnej w rozwoju państwowości. Rozpoczęły się procesy desowietyzacji i derusyfikacji. Negacji narzuconej tożsamości i ideologii towarzyszyło poszukiwanie wzajemnie korzystnych relacji w nowych

---

⁵³ W rosyjskiej literaturze odnotowuje się, że geograficznie region ten obejmuje szersze obszary, w tym terytorium obecnej Mongolii i północno-zachodnich Chin. W okresie radzieckim w historiografii był określony jako Azja Środkowa i Kazachstan. Obecnie badacze pochodzący z Chin i Zachodu uznają za region Azji Centralnej terytoria wymienionych pięciu państw. E. B. Колдунова, *Роль Шанхайской организации сотрудничества в Центральной Азии: сравнительный анализ исследовательских дискурсов*, „Сравнительная политика”, 2/12 (2013), s. 60-66.

⁵⁴ T. Bodio, P. Załęski, *Problemy budowy społeczeństwa obywatelskiego w państwach Azji Centralnej*, w: *Tradycyjne społeczeństwo nieobywatelskie w Azji Centralnej*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 2, 2005, s. 253-254.

⁵⁵ R. Allison, *Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia*, „Central Asian Survey”, 2008 (June), Vol. 27, No. 2, s. 185.

formach integracyjnych proponowanych przez Chiny i Rosję⁵⁶. Potrzeba podkreślenia własnej specyfiki była tak silna, że przeciwstawiano się także zachodniej ideologii praw człowieka i demokracji, które uznawano za narzędzie nacisku USA i państw europejskich. W tej sytuacji pożądanym rozwiązaniem stało się przyjęcie doktryny SOW, zakładającej nieingerowanie w system polityczny i specyfikę wartości kulturowych danego państwa, tym samym umożliwiając większą suwerenność efektywną także mniejszych państw.

W sferze politycznej współpraca z Pekinem pozwala państwom regionu prowadzić politykę bardziej niezależną zarówno od Rosji, jak i od Stanów Zjednoczonych oraz UE. Dla rządów środkowoazjatyckich Chiny wskazują możliwość nowych wartości przede wszystkim ekonomicznych, których nie może dostarczyć Federacja Rosyjska. Oferując kredyty strona chińska nie żąda tak wyraźnych koncesji w sferze politycznej, jak Federacja Rosyjska. Ta ostatnia warunkuje bowiem współpracę z republikami Azji Środkowej ich rezygnacją z kontaktów z Zachodem, pogłębieniem integracji w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), oznaczającym wzrost zależności od Moskwy, czy też zgodę na obecność rosyjskich baz wojskowych. Z kolei problemy republik środkowoazjatyckich w relacjach z USA i państwami europejskimi mają swoje źródło w zachodniej krytyce powszechnych w regionie praktyk łamania praw człowieka. Element ten jest nieobecny w doktrynie SOW, także pod wpływem podejścia preferowanego przez politykę chińską.

O zakresie suwerenności efektywnej tych państw świadczy brak rezygnacji z atutu ich położenia jako wartości instrumentalnej w realizacji geostrategii amerykańskiej. Pomimo wycofania baz USA, państwa Azji Środkowej, w tym Turkmenistan, dołączyły do amerykańskiej inicjatywy P5 + 1, co oficjalnie nie jest krytykowane przez SOW. Państwa obawiają się dominacji duopolu Pekin-Moskwa w regionie, a więc końca złotego okresu po upadku ZSRR, w którym pełnię władzy uzyskały lokalne układy autorytarne. Ideę rozwoju strategicznego partnerstwa z USA wyraził nawet bliski Rosji prezydent Kazachstanu Nursan Nazarbajew podczas spotkania z prezydentem Trumpem na początku 2018 r. USA jest jednym z największych inwestorów w Kazachstanie, od 2005 r. kapitał amerykański zainwestował w tamtejszą gospodarkę prawie 30 mld dolarów, a wśród 500 firm znajdują się czołowe korporacje: *Chevron*, *Exxon Mobil* i *General Electric*. Dla Waszyngtonu Astana może być potrzebna jako pośrednik w dialogu z Moskwą, ale również w sprawie Iranu i nowej strategii w Afganistanie⁵⁷. Percepcja Rosji musi być jednak skrajnie odmienna⁵⁸.

Z kolei w maju 2018 r. Biały Dom odwiedził prezydent Uzbekistanu Szawkar Mirzijojev. Uzbekistan ma do zaoferowania złoża miedzi, gazu ziemnego i uranu.

⁵⁶ R. Jakimowicz, *op. cit.*, s.107-110.

⁵⁷ *Nazarbajew z wizytą u Trumpa*, <https://wpolsce.biz/nazarbajew-z-wizyta-u-trumpa/> (data wejścia na stronę 10.06.2018).

⁵⁸ Dodatkowy element osłabiający więzi w stosunkach rosyjsko-kazachskich to decyzja podjęta w 2017 r. o przejściu języka kazachskiego z cyrylicy na język łaciński, która co prawda nie narusza praw ludności rosyjskojęzycznej i języka rosyjskiego, ale ukazuje słabnięcie rosyjskiego wpływu cywilizacyjnego.

Efektom rozmów był kontrakt na zakup za 5 mld dolarów amerykańskiego uzbrojenia, rozwój współpracy naukowej oraz pomoc dla transportu amerykańskiego sprzętu wojskowego do Afganistanu. Podczas wizyty obu przywódców z Azji Centralnej nie poruszano kwestii praw człowieka, co potwierdza zapowiedzi rezygnacji obecnego prezydenta USA z tych priorytetów. Państwa regionu były wcześniej odporne wobec przyjmowania nowej tożsamości, tym razem płynącej z Zachodu. Bez tego obciążenia są jednak skłonne prowadzić politykę, w której oferują Waszyngtonowi swoje geostrategiczne położenie w zamian za inwestycje i handel. Bez wątpienia stanowi to wyzwanie dla strategii Pekinu i Moskwy, które odebrały negatywnie obie wizyty.

INDIE I PAKISTAN – JAKOŚCIOWE PRZEKSZTAŁCENIE SOW

Rozszerzenie o Indie i Pakistan stanowi duże wyzwanie dla funkcjonalności SOW. Dwaj nowi członkowie radykalnie zmieniają równowagę geograficzną, demograficzną, strategiczną i polityczną organizacji. Istotnym czynnikiem zmian jest obciążenie obu państw sprzecznościami wynikającymi z konfliktów dwustronnych, ostrych różnic politycznych, sporów terytorialnych, krzywd historycznych i wzajemnej podejrzliwości. Pomędzy dotychczasowymi członkami organizacji nie było tak długotrwałych i krwawych konfliktów, jak w Kaszmirze. Nowe wyzwanie stanowi także kwestia złożonych i nie zawsze przyjaznych stosunków chińsko-indyjskich⁵⁹. Przyjęcie państw pozostających formalnie w stanie wojny pozwala jednak organizacji umacniać swoje *soft power* jako „promotora pokoju”⁶⁰.

Ważną ideą przyświecającą funkcjonowaniu organizacji jest zróżnicowanie cywilizacyjne jej członków. Wraz z rozszerzeniem nabiera ono wyrazistości. Ani Indie, ani Pakistan nie są bowiem powiązane ze światem (post)komunistycznym. Oba kraje nie wyszły ze światowego systemu socjalistycznego, ale z kolonialnego systemu imperium brytyjskiego, posiadając zupełnie inne doświadczenia rozwoju państwa i polityki. Językami urzędowymi SOW jest obecnie rosyjski i chiński, ale w przyszłości może się nim stać również angielski. Zmiany mogą przynieść większą wiarygodność organizacji, zwłaszcza gdy pojawi się wola wzmocnienia jej kategorii jako sojuszu międzycywilizacyjnego.

Dla Indii udział w SOW stanowi nową płaszczyznę realizacji interesów dzięki rozwojowi relacji z państwami członkowskimi; dzięki ich uczestnictwu kwestie poruszane na szczytach będą rozpatrywane w sposób bardziej demokratyczny, weryfikując rosnącą siłę chińskich wpływów. Z kolei państwa członkowskie, w szczególności Azji Środkowej, będą mogły korzystać z doświadczeń Indii w radzeniu sobie z ekstremizmem i terroryzmem transgranicznym, z którymi zmagają się przez wiele

⁵⁹ A. Kortunov, *SCO: The Cornerstone Rejected by the Builders of a New Eurasia?* May 16, 2018, <http://russiancouncil.ru/en/analytcs-and-comments/analytcs/sco-the-cornerstone-rejected-by-the-builders-of-a-new-eurasia/> (data wejścia na stronę 10.06.2018).

⁶⁰ Takiej możliwości nie przewiduje *NATO*, które nie przyjmuje nowych członków, gdy na ich terytorium toczy się wojna.

lat; wreszcie, SOW – w opinii prof. Mohapatry – dla umocnienia swoich możliwości w regionie Azji i Eurazji, powinien poszerzyć swój skład o Japonię, Wietnam i Koreę Południową⁶¹. To doda organizacji nowej dynamiki, a jednocześnie osłabi pozycję Pekinu. Członkostwo Indii było bowiem wspierane przez Rosję, podczas gdy wejście Pakistanu miało poparcie w Pekinie. W ramach grupy pojawia się więc rozróżnienie na tandemy Indie-Rosja i Chiny–Pakistan, które będzie wpływało na przyszłe procesy geopolityczne i geoeconomiczne.

Indie od dawna są głównym nabywcą rosyjskiego sprzętu wojskowego, a oba państwa są obecnie partnerami w rozwoju atomowych łodzi podwodnych, myśliwców i technologii satelitarnej. Indyjski zakres suwerenności efektywnej widać zwłaszcza w decyzji zakupu rosyjskich systemów antyrakietowych S-400, wbrew naciskom amerykańskim. Waszyngton sprzeciwia się planowanemu zakupowi, grożąc sankcjami gospodarczymi⁶². Tymczasem zbyt duża presja na Nowe Delhi za zakup pojedynczego systemu uzbrojenia naraziłaby lekkomyślnie bardzo udany, wieloletni wysiłek USA przekierowania Indii na swoją stronę. Dzięki temu USA i Indie osiągnęły porozumienie dotyczące strategicznego partnerstwa w obronie, potwierdzone przez Kongres USA. Ten związek oparty na idei „dwóch wielkich demokracji” podbudowują więzi wymiany handlowej wynoszącej rocznie 115 miliardów dolarów, a także związki militarne. Ćwiczenia Malabar, w których uczestniczy obok USA również Japonia sprawiają, że Indie w większym zakresie uczestniczą w „osi demokracji” łączącej trzy siły indo-pacyficzne niż osi kontrhegemonicznej Pekin-Moskwa. Ten fakt wykorzystują Amerykanie kreując strategiczne partnerstwo na następne 100 lat, oparte na europocentrycznej wizji wolnego handlu, prawa do swobodnej nawigacji i rządów prawa. Celem strategicznym łączącym oba państwa jest przeciwstawienie się ekspansji chińskiej⁶³. Jednak Indie widzą w Pekinie również szansę na wzmocnienie swojej pozycji, czego przykładem jest postawa w kwestii Iranu. Oba mocarstwa nie zgodziły się anulować importu irańskiej ropy naftowej pod naciskiem USA, które jednostronnie wycofały się z porozumienia z Iranem podpisanego w 2016 r. Przyłączenie się do SOW można w tym świetle interpretować jako akt służący Indiom w uzyskaniu statusu nowego bieguna w systemie międzynarodowym.

Dla szybko rozwijającej się gospodarki indyjskiej ważnym czynnikiem przystąpienia do SOW jest także umocnienie więzi gospodarczych z państwami Azji Centralnej posiadającymi surowce energetyczne. Niewątpliwie oznacza to także dla tych

---

⁶¹ N. K. Mohapatra, *Astana Summit: Geopolitics of SCO*, 17 June 2017 <https://www.dailypioneer.com/2017/columnists/astana-summit-geopolitics-of-sco.html> (data wejścia na stronę 14.08.2018).

⁶² Indie uważają, że systemy S-400 są najbardziej efektywne wśród dostępnego uzbrojenia o podobnym przeznaczeniu. Mają zasięg 400 km (radar – 600 km przy śledzeniu do 300 celów jednocześnie), podczas gdy zasięg amerykańskich Patriotów PAC-3 nie przekracza 70 km. Mogą przy tym zwalczać także najnowocześniejsze samoloty amerykańskie, w tym F/A-18E/F i F-35. *Zgoda Indii na zakup S-400*, „Przemysł zbrojeniowy, Strategia i polityka”, 01 lipca 2018. https://www.altair.com.pl/news/view?news_id=25568 (data wejścia na stronę 10.08.2018).

⁶³ *Defining Our Relationship with India for the Next Century: An Address by U.S. Secretary of State Rex Tillerson October 18, 2017*, <https://www.csis.org/analysis/defining-our-relationship-india-next-century-address-us-secretary-state-rex-tillerson> (data wejścia na stronę 19.07.2018).

państw możliwość dywersyfikacji odbiorców oraz wzmocnienie pozycji negocjacyjnej zarówno wobec Chin, jak i w pewnym stopniu od Rosji. Przykładem inwestycji, którą można utożsamiać z takim układem jest Rurociąg Trans-Afgański (TAPI). Indie uzyskują również ułatwienia w eksporcie dóbr i usług do członków ugrupowania. Rozwój handlu powinien pozytywnie odbić się na rozwoju gospodarczym. Indie uzyskując prawo weta zmieniają nie tylko konfigurację władzy, ale cały mechanizm podejmowania decyzji. Na szczycie w Astanie Nowe Delhi zaproponowało również projekt połączenia gospodarczego operacjonalizującego projekt *INSTC*. To ważny korytarz rozwojowy łączący Indie z Eurazją przez Iran, co może przynieść regionowi pokój i dobrobyt⁶⁴. Inicjatywa Hindusów jest na rękę Rosji, gdyż zwiększa zdolności równoważenia jej interesów wobec projektów Pekinu. Wejście Indii i Pakistanu do SOW pozwala więc zmniejszyć chińskie przewagi gospodarcze.

Pakistan to jeszcze bardziej osobliwy przypadek niż Indie. Włączenie do organizacji jedynego posiadacza broni jądrowej wśród państw islamskich oznacza niewątpliwie kolejną zmianę jakościową i jednocześnie wyzwanie dla jej konsolidacji. Przyjęcie Pakistanu jest dużym osiągnięciem tego państwa ze względu na krytykę, której było wcześniej poddawane. Stany Zjednoczone oskarżały Islamabad o wspieranie terroryzmu nie tylko w Afganistanie. Podobna krytyka płynęła z Moskwy i Pekinu. Chiny oskarżały Pakistan o chronienie ujgurskich terrorystów, ale aktywnie wspierały jego członkostwo w SOW. Rosja także angażowała się w Pakistanie, mimo że Kreml zdaje sobie sprawę z roli Islamabadu we wspieraniu terroryzmu. Zaskoczenie było tym większe, że walka z terroryzmem była jednym z priorytetów powstania organizacji, a podstawowy organ SOW, powstały już w 2002 r. – Regionalna Struktura Antyterrorystyczna – jest jedynym, którego działanie nie jest regulowane przez Radę Główną Państw, a jej podstawowe zadania i funkcje, zasady formowania i finansowania, a także porządek działalności regulowane są przez osobne porozumienie międzynarodowe, zawierane przez członków⁶⁵.

Pakistan jest państwem, które w przyszłości będzie potrzebować większej ilości surowców energetycznych. Dołączenie do SOW jest dla niego szansą na wspólne sfinansowanie potrzebnej infrastruktury i zapewnienie sobie dostępu do ropy czy gazu. Na jej atrakcyjność wpływa również fakt, że nie jest zdominowana przez Indie – w odróżnieniu od Południowoazjatyckiego Stowarzyszenia Współpracy Regionalnej (*SAARC*). Dzięki temu Pakistan będzie mógł w sporze z Indiami polegać na pomocy chińskiej. Wydaje się więc, że przyjęcie Pakistanu jest uzasadnione potrzebą stabilizacji i zachowania bezpieczeństwa regionalnego, które z kolei jest warunkiem rozwoju gospodarczego, stymulowanego zwłaszcza przez chińskie inwestycje.

Niewątpliwie dołączenie Pakistanu zachęci większą liczbę państw do udziału w projekcie Chińsko-Pakistańskiego Korytarza Ekonomicznego (*CPEC*), który jest

---

⁶⁴ R. Rowden, *Understanding foreign relations between India and Iran* <http://speri.dept.shef.ac.uk/2017/07/12/understanding-foreign-relations-between-india-and-iran/> (data wejścia na stronę 12.07.2018).

⁶⁵ Do jej najważniejszych osiągnięć można zaliczyć opracowanie listy osób oraz organizacji zakazanych w SOW oraz zidentyfikowanie wielu działaczy organizacji terrorystycznych oraz ekstremistycznych.

kluczową częścią chińskiej inicjatywy „Nowego Jedwabnego Szlaku”, a przechodzi przez sporne terytoria Gilgit i Baltistan. Na szczycie SOW w Qingdao Indie odmówiły poparcia chińskiej inicjatywy z powodu *CPEC*. Jednocześnie indyjski minister finansów Piyush Goyal na marginesie trzeciego corocznego szczytu *AiIB* (Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych) w Bombaju uznał, że Indie nie wyrażą sprzeciwu wobec przeznaczenia na Korytarz funduszy najważniejszej instytucji budowy chińskiej potęgi globalnej⁶⁶. Tym samym wysłano sygnał dla Waszyngtonu, że wobec nacisków na zaprzestanie handlu ropą z Iranem i groźby dotyczące zakupów rosyjskich systemów S-400 Nowe Delhi może zerwać ze strategią atlantycką lub „przywrócić równowagę” skierowując swoją politykę zagraniczną z powrotem na Eurazję. Będzie to zasadniczy moment dla globalnej geopolityki i ogólnej trajektorii rywalizacji, dlatego Indie pozycjonują się, by mieć jak największą siłę oddziaływania przeciwko Stanom Zjednoczonym i uzyskać najlepszą możliwą ofertę z Waszyngtonu⁶⁷.

Cele organizacji zinternalizowane przez Indie i Pakistan stanowią warunki do negocjacji ostatecznego rozwiązania sporów granicznych⁶⁸, podobnie do roli, którą Szanghajska Piątka (poprzednik SOW) pełniła wobec Rosji, Chin i państw Azji Centralnej. Ważnym następstwem wejścia nowych członków jest także możliwość uregulowania sytuacji w Afganistanie. Szczyt SOW w Pekinie w 2012 r. uznał wagę sytuacji po wycofaniu wojsk *NATO* z Afganistanu, stąd przyznanie temu państwu statusu obserwatora w organizacji. Wszystkie długoterminowe cele SOW, zarówno dotyczące bezpieczeństwa, jak i ekonomiczne opierają się na zdolności do budowy infrastruktury i umożliwienia płynnego handlu, co od dawna było głównym źródłem niestabilności w regionie. Wraz ze wzrostem znaczenia SOW zmienia się kod geopolityczny Afganistanu, który nie tylko przyjął status obserwatora, ale wyraża ambicje większej integracji. Według niektórych źródeł trójkąt: Rosja, Iran i Chiny po cichu sprzyja pakistańskiej strategii pomocy dla Talibów przeciwko obecnemu reżimowi wspieranemu przez USA. Ostatecznie te regionalne mocarstwa mogą wspólnie zdecydować o przyjęciu Afganistanu jako pełnego członka SOW⁶⁹, a następnie zażądać wycofania sił USA i *NATO*.

---

⁶⁶ Chiny mają w niej 26% udziałów, ale Indie to drugi co do wielkości udziałowiec, mający 7,5% <https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/members-of-bank/index.html> (data wejścia na stronę 15.09.2018).

⁶⁷ A. Korybko, *India's "Playing Hard to Get" with America by Letting the AIIB Fund China Pakistan Economic Corridor (CPEC)*, „Asia-Pacific Research”, June 29, 2018. <https://www.asia-pacific-research.com/indias-playing-hard-to-get-with-america-by-letting-the-aiib-fund-china-pakistan-economic-corridor-cpec/5628113> (data wejścia na stronę 12.08.2018).

⁶⁸ Oba kraje dzieli spór o Kaszmir, region podzielony na części pakistańską i indyjską. Od czasu podziału Indii w 1947 r. Delhi i Islamabad toczą spór o kontrolę nad tym obszarem, stanowiącym stały punkt zapalny. Większość mieszkańców Kaszmiru to wyznawcy islamu; działają tam ugrupowania zbrojne, które walczą o niepodległość lub przyłączenie do muzułmańskiego Pakistanu.

⁶⁹ <https://pl.sputniknews.com/gospodarka/201804237818863-SOW-Afganistan-Sputnik/> (data wejścia na stronę 15.07.2018). Zastępca przewodniczącego wyższej izby parlamentu Mohammad Alam Eziadyar wyraził pogląd, że grupy terrorystyczne to duży projekt mocarstw, uruchomiony w celu stworzenia zagrożenia dla Azji Środkowej, Kaukazu i Chin, jasno sugerując, że chodzi o USA i państwa zachodnie.

Warto podkreślić, że w sierpniu 2018 r. po raz pierwszy w historii cztery potęgi regionalne: Rosja, Chiny, Indie i Pakistan brały udział we wspólnych ćwiczeniach antyterrorystycznych „Misja Pokojowa 2018” organizowanych w ramach SOW. Jest to wielki sukces organizacji, a dla Pakistanu szansa wyzwolenia się ze statusu państwa sprzyjającego kreacji terroryzmu. Wraz z przystąpieniem Indii i Pakistanu misja antyterrorystyczna rozszerzyła się na Azję Południową, region opanowany przez terroryzm i ekstremizm. Historycznym sukcesem, odpowiadającym zresztą celom organizacji, były wspólne ćwiczenia Hindusów i Pakistańczyków⁷⁰.

Udział Indii i Pakistanu w SOW to istotna zmiana potencjału stanowiąca zarazem poważny cios wobec Waszyngtonu, który ma przecież umowy o obronności i handlu z Pakistanem i Indiami. Podczas gdy Indie pozostają w ścisłym kontakcie z Waszyngtonem, polityka USA w Pakistanie (poprzez umowy wojskowe i wywiadowcze) została osłabiona w wyniku pakistańskich transakcji handlowych i inwestycyjnych z Chinami. SOW sprzyja bilateralnym stosunkom między obydwoma krajami, a także współpracy z Rosją i Azją Środkową kosztem ich historycznych związków z USA. Innymi słowy, to rozszerzenie osłabia hegemoniczne ambicje Waszyngtonu zarówno w Azji Południowej, jak i w szerszym regionie euroazjatyckim. Członkostwo dwóch nowych państw będzie miało wpływ na trasy rurociągów energetycznych, korytarze transportowe, granice i wzajemne bezpieczeństwo oraz prawa morskie⁷¹.

DAŻENIA IRANU

Wraz z Indiami i Pakistanem status obserwatora w Szanghajszej Organizacji Współpracy otrzymał w 2005 r. Iran, który w kwietniu 2008 r. złożył wniosek o pełne członkostwo w organizacji. Jednak pod naciskiem państw zachodnich w czerwcu 2010 r. powstrzymano procedurę jego wejścia, uzasadniając to sankcjami nałożonymi przez Radę Bezpieczeństwa za działalność związaną z rozbudową potencjału broni jądrowej. Od czasu zniesienia międzynarodowych sankcji przeciwko Iranowi w 2015 r. zarówno Rosja, jak i Chiny popierają pełne członkostwo Iranu⁷².

<https://sputniknews.com/analysis/201804241063844341-daesh-syria-iraq-afghanistan/> (data wejścia na stronę 14.08.2018).

⁷⁰ W ćwiczeniach wzięło udział około 3000 żołnierzy z Indii, Pakistanu, Chin, Rosji, Kirgistanu, Tadżykistanu i Kazachstanu. *SCO Peace Mission 2018: Pakistan, India conduct first joint anti-terror exercise in Russia* <https://en.dailyakistan.com.pk/headline/sco-exercise-peace-mission-2018-pakistan-india-conduct-first-joint-anti-terror-exercise-in-russia/> (data wejścia na stronę 2.09.2018).

⁷¹ M. Chossudovsky, *Historic Shift in Geopolitical Alignments: India and Pakistan Join Shanghai Cooperation Organization (SCO)*, „Global Research”, August 01, 2017, <https://www.globalresearch.ca/historic-shift-in-geopolitical-alignments-india-and-pakistan-join-shanghai-cooperation-organization-sco/5601568> (data wejścia na stronę 6.06.2018).

⁷² R. Rowden, *The Shanghai Cooperation Organization: the biggest international organization you've never heard of* <http://speri.dept.shef.ac.uk/2017/09/04/the-shanghai-cooperation-organization-the-biggest-international-organization-youve-never-heard-of/#4> September 2017 (data wejścia na stronę 17.07.2018).

Chiny mają bliskie stosunki gospodarcze i dyplomatyczne z Iranem, a także przyczyniły się do przeforsowania porozumienia z 2015 r., które zakończyło sankcje. Rok później oba państwa podpisały 25-letnią strategiczną umowę o współpracy, przewidującą ściślejsze związki w zakresie obrony i wywiadu, w tym wysiłki zmierzające do wzmocnienia zdolności morskich Iranu na Oceanie Indyjskim. Rosja również wzmocniła koordynację wojskową z Iranem, szczególnie w celu wsparcia władzy Baszara Al- Assada w Syrii⁷³. Znaczenie współpracy rośnie w sytuacji jednostronnego wycofania się USA z porozumienia nuklearnego z *Iranem* po trzech latach obowiązywania w sytuacji powrotu sankcji. Chociaż pozostali sygnatariusze nie podzielając zdania Waszyngtonu⁷⁴ faktycznie doprowadzili do jego międzynarodowej izolacji, to wobec gróźb amerykańskich wiele firm może się wycofać z Iranu.

Kod geopolityczny Iranu jest oparty na uznaniu USA i Izraela za wrogów i poszukiwaniu sojuszników w Rosji i Chinach. Iran może więc w ciągu najbliższych pięciu lat uzyskać pełne członkostwo w SOW, co spowoduje kolejne jakościowe przekształcenie. Przykładowo w wypadku agresji militarnej ze strony Izraela i USA grupa byłaby zobowiązana do jakiejś formy pomocy, co mogłoby doprowadzić do konfliktu globalnego. Innym efektem uzyskania statusu członkowskiego mogłaby się stać szersza współpraca Iranu z państwami Azji Środkowej, także przeciwko tzw. Państwu Islamskiemu lub innym organizacjom terrorystycznym⁷⁵. Przystąpienie Iranu przybliżyłoby też realizację rosyjskiego projektu stworzenia kartelu „gazowego OPEC”. Iran, Rosja i Turkmenistan⁷⁶ utrzymują pierwszą, trzecią i czwartą pozycję pod względem wielkości rezerw gazu ziemnego. Może więc powstać potężna organizacja geokonomiczna mająca zasadniczy wpływ na ceny tego surowca. Wreszcie jako członek SOW Iran może stać się piątym posiadaczem broni nuklearnej w organizacji.

DAŻENIA TURCJI

W przypadku Turcji obserwujemy istotne przewartościowanie celów polityki zagranicznej: od statusu sojusznika Zachodu z drugim potencjałem militarnym w *NATO*, neutralności wobec Chin i przeciwieństwa z Rosją, na dążenia wielowektorowe, pozwalające Ankarze zbliżyć się do integracji eurazjatyckiej. Turcja w 2011 r. była aktywna w wydarzeniach tzw. arabskiej wiosny do tego stopnia, że premier Erdogan podjął nieudaną próbę odbudowy wpływów znanych z historii Imperium Osmańskiego. „Arabska Wiosna” miała dwa geopolityczne cele: zachowanie hegemonii Stanów Zjednoczonych, a także zagrożenie państwom członkowskim SOW, gdyż wpływała

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Oprócz trzech wspomnianych są to Niemcy, Francja, Wielka Brytania, a więc państwa zachodnie, sojusznicy USA.

⁷⁵ K. Katzman, *Foreign and Defense Policies*, „Eastern Affairs” May 23, 2018, s. 64.

⁷⁶ Chociaż Turkmenistan pomimo propozycji nie przystąpił do SOW z powodu prowadzonej polityki izolacjonizmu i neutralności, to utrzymuje szerokie nieformalne kontakty z grupą. R. Weitz, *SCO Fails to Solve its Expansion Dilemma*, „Central Asia – Caucasus Analyst”, 9(18), 2007, s. 3.

na aktywizację czynników destabilizujących, przeciwko którym ją utworzono⁷⁷. Już w 2011 r. wezwano prezydenta Syrii Baszara al-Asada do ustąpienia. Rozpoczęto finansowe, logistyczne i wywiadowcze wspieranie opozycji, a także wykorzystywanie skrajnych grup islamistycznych tzw. džihadystów. Przesłanką geopolityki tureckiej było z jednej strony przeciwdziałanie ewentualności stworzenia państwa kurdyjskiego w północno-wschodniej Syrii na obszarach bogatych w ropę naftową, a z drugiej implementacja projektu gazociągu katarskiego, którym miał przepływać gaz z Kataru, przez Arabię Saudyjską, Jordanię i Syrię do Turcji jako ważnego pośrednika do państw europejskich. Sprzeciw Syrii, która chroniła interesy Rosji chcące zachować swoje atuty jako eksportera gazu do Europy, wywołał aktywność Ankary⁷⁸.

W okresie natężenia tej rywalizacji turecko-rosyjskiej w 2012 r. Turcja, wszak członek *NATO*, uzyskała w ramach SOW status „partnera dialogu”. Jako alternatywę bycia amerykańskim narzędziem wojny typu *proxy* oferowano jej pozycję pomostu pomiędzy Europą a Azją. Momentem przełomowym stał się nieudany pucz w czerwcu 2016 r. Erdoğan obronił swoją władzę, a za źródło destabilizacji uznał politykę USA, czego wyrazem były oskarżenia wobec Fetullaha Gulena (kaznodziei przebywającego w USA), a także Niemiec (zakaz wstępu oficerów do natowskiej bazy w Incirlik; obecnie setki oficerów – ofiar czystek w armii, starają się o azyl w Niemczech). Represje polityczne po próbie zamachu stanu doprowadziły do głosowania w Parlamencie Europejskim wniosku o zamrożenie tureckich rozmów akcesyjnych z UE, co wywołało radykalną reakcję Ankary. W efekcie pod koniec 2016 r. Turcja ogłosiła, że może zrezygnować ze swojej 11-letniej formalnej oferty przystąpienia do UE, a zamiast tego dążyć do członkostwa w SOW, i to w sytuacji, gdy UE pozostaje największym partnerem handlowym Turcji i członkiem *NATO*⁷⁹.

Już na początku 2000 r. Sekretarz Generalny Rady Bezpieczeństwa Narodowego Turcji Tundner Kylynch zaproponował utworzenie związku Turcji, Rosji i Iranu. Po rozpoczęciu rozmów w Astanie pomysł tego trójkąta się aktualizuje. W 2017 r. u uzgodniono sprzedaż rosyjskich systemów antyrakietowych S-400 do Turcji, na co krytycznie zareagowało NATO, a szczególnie USA. Stosunki Turcji z Chinami i Rosją systematycznie się poprawiają dzięki szeroko zakrojonym projektom gazociągów (*Turkish Stream*) i bliskości rynków europejskich. Przewiduje się, że entuzjastycznie nastawiona do chińskiego „Nowego Jedwabnego Szlaku” dla Azji Turcja może przyjąć rolę gospodarczego hubu pomiędzy państwami eurazjatyckim a Europą Zachodnią.

W tych aspiracjach upewniły Turcję Rosja i Chiny, przyznając przewodnictwo w Klubie Energetycznym SOW w 2017 r. Jest to pierwszy kraj o statusie „partnera dialogu”, który przewodniczy klubowi, nie posiadając jeszcze pełnego statusu członkostwa. Tureckie Ministerstwo Energetyki przyjęło funkcję Sekretarza Generalnego

⁷⁷ А. Вишняков, *Турция и ШОС: мечты и реальность*, 31 января 2013, <https://vrns.ru/analitics/958> <http://www.vrns.ru/analitics/958/> (data wejścia na stronę 12.05.2018).

⁷⁸ K. Surdyk, *op. cit.*, s. 33-48.

⁷⁹ *NATO's second-largest military power is threatening a dramatic pivot to Russia and China*, <https://businessinsider.com.pl/international/natos-second-largest-military-power-is-threatening-a-dramatic-pivot-to-russia-and/f2rxkft> (data wejścia na stronę 22.05.2018).

Klubu Energetycznego na rok mający na celu pogłębienie współpracy energetycznej między państwami członkowskimi, wzmocnienie bezpieczeństwa w tej dziedzinie i aktualizację strategii energetycznych. W przypadku przystąpienia Turcji do SOW pojawi się zasadniczy dylemat geostrategiczny dotyczący jej postawy w konflikcie między *NATO* a Iranem, którego można się spodziewać; Turcja będzie musiała wybrać czy pójdzie za doktryną *NATO* czy porozumieniami SOW. Coraz aktywniejszy w kształtowaniu geopolitycznej sytuacji na Bliskim Wschodzie trójkąt Rosja-Turcja-Iran wskazuje na scenariusze pesymistyczne dla Zachodu. Systematyczne pogarszanie się relacji na linii Ankara-Waszyngton w 2018 r. sugeruje, że kod geopolityczny Turcji kieruje ku zbliżeniu z osią Pekin-Moskwa.

Przewidując przyszłą rolę organizacji trudno zaprzeczyć, że może ona osiągnąć jeszcze większe znaczenie w kształtowaniu globalnej geopolityki. Wzrost możliwości i potencjału związany z rozszerzeniem SOW o Indie i Pakistan jest duży. Przystąpienie Iranu i Turcji podniesie go jeszcze bardziej. Kolejne państwa są zainteresowane udziałem w SOW: Egipt i Syria złożyły wnioski o przyznanie statusu obserwatora, natomiast Izrael, Malediwy i Ukraina o przyznanie statusu partnera dialogu. Irak sygnalizował swoje zainteresowanie podczas wizyty w centrali SOW w Pekinie Ahmeda Tahseena Birwari, ambasadora Iraku. Podobnie postąpiły Bahrajn i Katar⁸⁰. Z kolei Afganistan chce uzyskać pełne członkostwo argumentując, że znajduje się w samym sercu Azji – pomiędzy Azją Środkową i Południową, Bliskim Wschodem i Chinami⁸¹.

GLOBALNY CHARAKTER ORGANIZACJI

Rozszerzenie SOW doprowadziło do stworzenia „wielkiej ósemki” państw dążących do bezpieczeństwa globalnego i regionalnego opartego na szacunku dla odmienności kulturowo-cywilizacyjnych i uznaniu prawa suwerenności. Organizacja przyjmuje powstanie świata policentrycznego jako rzeczywistość i widzi optymistycznie swoją rolę w jego przemianach bazując na potencjale demograficznym, geograficznym i gospodarczym. Obejmuje przecież 40% ludności świata i 60% ładu Azji; wypracowuje ok. 20% globalnego PKB, a według parytetu siły nabywczej dorównuje już grupie G-7⁸², a więc symbolowi „kolektywnego Zachodu”, który zdominował neoliberalną globalizację. Tym samym obserwujemy wyłanianie się „kolektywnego

⁸⁰ *Shanghai Cooperation Organisation*, https://en.wikipedia.org/wiki/Shanghai_Cooperation_Organisation#cite_note-55 (data wejścia na stronę 12.08.2018).

⁸¹ <http://www.india.com/news/world/afghanistan-demands-full-sco-membership-from-china-896231/> (data wejścia na stronę 12.05.2018).

⁸² Według danych Banku Światowego G-7 osiągnęła w 2017 r. 35,312 bilionów dolarów PKB podczas gdy SOW 35,143 biliona. Globalny PKB wg. parytetu siły nabywczej liczył 116,490 biliona, a więc członkowie obu grup mają łącznie około 60%. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.KD?end=2017&name_desc=false&start=1990&type=points&view=chart (data wejścia na stronę 12.08.2018).

Wschodu”, którego SOW jest niewątpliwą emanacją, chcąc aktywnie uczestniczyć w kształtowaniu idei „wspólnego losu” ludzkości⁸³ zgodnie z deklaracją przyjęta na szczycie w 2018 r. w chińskim Qingdao.

W deklaracji tej zaprezentowano poglądy na kluczowe problemy światowej geopolityki w niespotykanej wcześniej skali. Podniesiono kwestię sytuacji w Syrii, Iranie, na Ukrainie i Półwyspie Koreańskim. We wszystkich przypadkach interpretacja SOW stała w opozycji wobec pochodzącej z państw „kolektywnego Zachodu”. Strony potwierdziły bezalternatywność procesu politycznego w Syrii i wezwały do wywiązania się z porozumień w strefach deeskalacji w zgodzie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ opartego na „suwerenności, niezależności i integralności terytorialnej Syrii”. Uznały potrzebę uregulowania kryzysu koreańskiego metodami polityczno-dyplomatycznymi, wskazując na konieczność denuklearyzacji całego półwyspu, chociaż nie podnosząc otwarcie kwestii wyprowadzenia wojsk amerykańskich z Korei Południowej. Dokonano krytyki jednostronnego wycofania się USA z umowy z Iranem, podkreślając konieczność jej implementacji. W tym aspekcie SOW wraz z UE stanęły po jednej stronie przeciwko unilateralizmowi Waszyngtonu. Za sprzyjający polityce Rosji w jej zaangażowaniu w kryzys ukraiński można uznać fragment deklaracji podkreślający konieczność uregulowania politycznego zgodnego z porozumieniami mińskimi z 12 kwietnia 2015 r.⁸⁴

W dokumencie podkreślono także potrzebę zachowania w centralnej Azji strefy wolnej od broni jądrowej, skrytykowano budowę systemów broni przeciwraкетowej, co pośrednio, ale jednoznacznie wskazuje na amerykańskie projekty realizowane w Polsce i Korei Południowej; zwrócono także uwagę na konieczność zachowania przestrzeni kosmicznej wolnej od broni. Tradycyjnie wiele miejsca poświęcono walce z terroryzmem oraz handlem narkotykami⁸⁵. Wbrew chińskim aspiracjom nie poparto budowy strefy wolnego handlu SOW, natomiast zgodnie z wizją Pekinu wyrażono poparcie dla globalnej otwartej gospodarki opartej na regułach Światowej Organizacji Handlu, krytykując tym samym dążenia protekcyjnystyczne. W deklaracji wskazano dosyć ogólnie potrzebę przechodzenia na handel w walutach narodowych. W perspektywie przyjęcia nowych członków sukcesem było poparcie Pakistanu w walce z terroryzmem; zresztą w kuluarach pojawiały się głosy, że jest on kontrolowany przez zewnętrzne podmioty. Zasadniczy dysonans pojawił się w sprawie poparcia chińskiej inicjatywy „Jednej drogi, jednego szlaku” i jej kooperacji z Eurazjatycką Wspólnotą Gospodarczą. Indie jako jedyne państwo nie poparły tego punktu⁸⁶.

O tym, że projekty współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, gospodarki i kultury nie są pustymi hasłami świadczy wskazanie szerokiego kręgu instytucji finansujących, w tym: stowarzyszenia międzybankowego SOW, Azjatyckiego Banku Inwe-

⁸³ Циндаоская декларация... s. 2. <http://rus.sectesco.org/documents/> (data wejścia na stronę 12.06.2018).

⁸⁴ *Ibidem*, s. 8-9.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 2-8.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 12.

stycji Infrastrukturalnych, Nowego Bank Rozwoju (*BRICS*), Funduszu Jedwabnego Szlaku oraz Chińsko-Eurazjatyckiego Funduszu Współpracy Gospodarczej. Są to instytucje dysponujące dużym potencjałem kapitałowym⁸⁷.

PODSUMOWANIE

SOW przekształciła się ze skupionej na bezpieczeństwie organizacji regionalnej w transregionalną i ekspansywną, łączącą aspekty geonomiczne, geopolityczne i militarne. Z chwilą dołączenia Indii i Pakistanu nie stanowi już mechanizmu współpracy, w którym dominują Moskwa i Pekin, a państwa Azji Środkowej są bardzo elastycznymi sojusznikami. Znika też jednoznacznie widmo umocnienia *pax sinica*. SOW stała się wielofunkcyjną instytucją, która oprócz współpracy w zakresie obrony i bezpieczeństwa, walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem stworzyła Radę Biznesu, Konsorcjum Interbank, Klub Energetyczny i inne narzędzia regionalnej współpracy gospodarczej⁸⁸. Jest więc jednym z instrumentów tworzenia świata wielobiegunowego przez podmioty pochodzące z przestrzeni eurazjatyckiej. Współpraca Chin i Rosji od początku łączyła aspekt regionalny i globalny; bazując na bezpieczeństwie regionalnym w Azji Centralnej oba mocarstwa skutecznie rozszerzają działania podważające hegemonię USA. Pierwsze rozszerzenie SOW o dwa mocarstwa jądrowe bezsprzecznie zwiększyło jej znaczenie globalne, pozytywnie weryfikując treści wcześniejszych deklaracji i poglądów wyrażonych w strategii rozwoju. Dążenia do budowy pokoju regionalnego i niepodzielnego bezpieczeństwa przenikają się obecnie z poglądami dotyczącymi konieczności zmiany porządku międzynarodowego. Splot nowych interesów i sprzeczności pomiędzy państwami członkowskimi i potęgami zewnętrznymi odzwierciedla specyfikę świata wielobiegunowego. Zwiększyły się możliwości podważania woli dotychczasowego hegemonu, ale także kształtowania wielowektorowej polityki przez wszystkich członków SOW, która sprzyja nowej równowadze sił i oddala widmo nowej dominacji, czy to ze strony Chin czy też Rosji. O tym, że znaczenie SOW wzrośnie w przyszłości, świadczą aspiracje wielu państw, w szczególności Turcji i Iranu.

Nie można omawiać specyfiki rozwoju SOW bez odniesienia do szerszego procesu trwającej bifurkacji systemu międzynarodowego, która niekiedy błędnie określana jest jako „nowa zimna wojna”. Określenie to należy odrzucić zarówno ze względu na wielobiegunowy charakter nowego porządku oraz – przede wszystkim – ze względu na dominację kapitalizmu jako systemu społeczno-ekonomicznego. Przyjmuje on obecnie różne warianty: jest oparty na systemie demokratycznym albo autorytarnym; państwowy albo z dominacją prywatnych korporacji; liberalny – internacjonalistyczny albo podkreślający tożsamości kulturowo-cywilizacyjne. O przyszłości porządku międzynarodowego przesądzi geopolityka wiodących

⁸⁷ *Ibidem*, s. 9-11.

⁸⁸ M. A. Molchanov, *Russia–China Relations in Central Asia and the SCO* in: D. Lane and G. Zhu (Eds.), *Changing Regional Alliances for China and the West*, Lanham 2017, s. 136.

ośrodków decyzyjnych: USA, Chin i Rosji. Nową konfigurację geopolityczną opisuje fakt, że członkowie SOW są w różny sposób powiązani z Zachodem. Zależna od rosyjskiego gazu Europa może jeszcze naprawić swoje więzi z Moskwą; Indie wciąż pogłębiają związki obronne z USA i Japonią mając na uwadze zagrożenie chińskie; *NATO* chciałoby, aby Turcja pozostała w sojuszu; Chiny są powiązane gospodarczo zarówno z USA, jak i UE, a także przyjęły poważne porozumienie w sprawie redukcji emisji dwutlenku węgla, pozostając głównym sojusznikiem UE po wycofaniu się z niego USA.

Czas bifurkacji systemu międzynarodowego sprzyja pytaniom o efekty dokonujących się zmian globalnych i regionalnych. Trzeba się zgodzić, że „słabnie globalna hegemonia Stanów Zjednoczonych, ale to nie oznacza, że kończy się epoka wielkich imperiów. Do roli nowych potęg pretendują Chiny, Indie i Rosja”⁸⁹. Pytanie zasadnicze dotyczy ich celów. Pojawiają się dylematy dotyczące kontynuacji i negacji dotychczasowych form i treści regulowania zachowań państw. Kontynuacja oznacza politykę mocarstw opartą na założeniu o złej naturze człowieka i państwa, co legitymizuje dominację silnych nad słabymi. W tym wypadku negacja dotyczy dotychczasowego układu działającego według jakoby wiecznego schematu. W ramach SOW formułuje się jednak narrację „w duchu szanghajskim”, promującą nowy typ stosunków międzynarodowych. Dla ich opisu stosuje się metaforę „SOW – nasz wspólny dom” stawiając ją w opozycji do upowszechnianej przez zachodnią myśl narracji walki rywali na wielkiej szachownicy (za Z. Brzezińskim). Wspólny dom narodów oznacza tu myślenie o przestrzeni i ludziach ją zamieszkujących, w której państwa mają zapewniać współpracę i rozwój, a potencjał najsilniejszych powinien być skierowany właśnie na dobro wspólne⁹⁰. Praktyka stosunków międzynarodowych odpowie na pytanie, czy ta narracja jest kolejną ideologią mistyfikującą procesy współdziałania czy ich normatywnym dopełnieniem. Rozstrzygnięcie tych kwestii wskaże realną drogę przemian globalnych. Obecnie argumentów na potwierdzenie tezy o pozytywnej roli SOW w kształtowaniu relacji nieantagonistycznych nie brakuje.

Dr hab. Gracjan Cimek, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia (g.cimek@amw.gdynia.pl)

Słowa kluczowe: Szanghajska Organizacja Współpracy, porządek międzynarodowy, świat wielobiegunowy, Azja Centralna, Chiny, Rosja, USA, Indie

Keywords: Shanghai Cooperation Organization, international order, multi-polar world order, Central Asia, China, Russia, United States, India

⁸⁹ S. Bieleń, *Wiek rozbieżności*, w: Idem, *Czas próby w stosunkach międzynarodowych. Miscellanea*, Warszawa 2017, s. 14.

⁹⁰ Dla realizacji tego postulatu zainicjowano program „Uniwersytet SOW”, który jest obecnie największym programem edukacyjnym w regionie. W jego agendę wchodzi m.in. następujące dziedziny: informatyka, ekologia, energia, nanotechnologia, pedagogika i ekonomia. Państwo Środka obiecało zapewnić 20 000 miejsc na swoich uczelniach dla członków SOW każdego roku przez najbliższe pięć lat. <http://www.polska-azja.pl/sow-stawia-na-wymianie-mlodych/> (data wejścia na stronę 12.06.2018).

ABSTRACT

Qualitative changes have appeared in the international system. Since 2010, the corrosion of the previous order has been accompanied by the formation of a multi-polar world. Like any qualitative change, also the present one means intense rivalry and contradictions. The essence of contemporary geopolitical rivalry can be described by applying the division into the Euroatlantic and Eurasian worlds. The center of the Euroatlantic geopolitics is currently the G-7 with the hegemonic role of the USA; while the economic center of the Eurasian space is located in East Asia, China (PRC), and militarily Russia lying in the so-called heartland; India also has an important position. International organizations are very important in this game.

The aim of the article is to show the functioning of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) in the situation that both India and Pakistan became simultaneously new members. The main research problem is: what significance does this fact have for the shape of the international order?

In the article, I verify the hypothesis that SCO fits in with the aspirations of actors functioning in the Eurasian space to create a multi-polar world. In order to verify the main hypothesis, I verify the detailed hypotheses: the first recognizes that the cooperation between China and Russia in the SCO has linked the regional and global aspect from the beginning; the second assumes that the admission of new members and the aspirations of others change the function and increase the global significance of the institution. The last one accepts that the emerging tangle of new interests and contradictions between the Member States and external powers reveals the formation of a multi-polar world. In the article, I accept the perspective of the geopolitics of critical realism, in which I focus on the functioning of centers of strength, interactions between them and the effects of global, regional and local space. The considerations are conducted from the point of view of the development of the profit-in-international relations.

The following research methods have been used: historical, comparative, decision-making method, system method.